

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Մ Ո Փ Ե Ր Ը

1. — Որո՞նք էին Մոգերը.

Նախնի յոյն հեղինակները երկու իմաստ կուտան Մոգ բառին. մէկը՝ կրօնական և միւսը՝ կախարհ, գուշակ, վիճակ:

Սուրբ Մատթէոսի ներկայացուցած Մոգերը պարկեշտ ու պատուաւոր մարդիկ էին: Ասոր տարակոյս չկայ բնաւ:

Մոգերը փոխզական զլխարկով և պարսիկ քուրմերու կարճ կրկնոցով ներկայացուած են Հոռոմի Գետնադամբաններու պատկերներուն վրայ: Նոյնպէս ներկայացուած են Բեթղեհէմի կոստանդինեան տաճարի խճանկարներուն վրայ: Այս պարագան պատճառ տուաւ որ՝ 614-ին՝ խոսրովի բանակին ընկերացող պարսիկ քուրմերը խնդրեցին իրմէ անաղարտ պահել Սուրբ Խննդեան տաճարը: Եկեղեցւոյ Հայրերը ընդհանրապէս պարսիկ քուրմեր համարած են Մոգերը: Սակայն հնագոյն Հայրերէն Յուստինոս Նապոլեոնի՝ ընդդէմ Տրիփոնի իր Զրուցատութեան մէջ՝ տասը տեղ՝ կը պնդէ թէ Արարիայէն եկած էին անոնք, տեղական աւանդութեան մը վրայ հիմնուելով անշուշտ: Սուրբ Եպիփան, ինք ալ Պաղեստինցի, միևնոյն կարծիքն ունի այս մասին:

Մոգերուն համար «եկին յարեւելից» ըսելով՝ Աւետարանիչը հաւանական է որ Արարիայէն եկան ըսել ուզած ըլլայ: Միջագետք և Բարելոն շատ ծանօթ տեղեր ըլլալով, կը գրէ Հայր Լազարոս, կարելի էր որ յականէ անուանէ չիլէր զանոնք, եթէ յաւելից ըսելով այդ երկիրներուն ակնարկել ուզած ըլլար: Տարակոյս չկայ թէ, կը գրէ նոյն հեղինակը, Սուրբ Մատթէոս Մոգ բառը գործածած է զիսուն ասպիակներ խմատով և ոչ թէ կախարհ կամ գուշակ նուաստացուցիչ առումով, որմէ սուրբ Հայրերն ալ զգուշացած են, պարսիկներ համարելով հանգերձ Մոգերը:

Կերպով մը կը հաստատուի Մոգերուն Արարիայէն եկած ըլլալուն կարծիքը՝ եթէ նկատի առնուի անոնց կողմէ Մանուկ Յիսուսի տրուած նուէրներուն տեսակը: Սաղմոսը կը յիշէ Արարիոյ ոսկին (ՀԱ. 15), և երեմիա (Զ. 20) Սարայի խուսկը: Զմուռնն ալ Արարիոյ արտադրութիւն եղած ըլլալուն համար՝ կնդրուկին հետ միասին յիշուած է երգ Երգացին մէջ (Գ. 6):

Հարկ է սակայն նկատել՝ թէ այս վերջին փաստը բաւական տկար կը թուի, վասն զի որքան որ Ս. Գիրքին մէջ յիշուած են Արարիոյ խուսկն ու զմուռնը, սակայն եմէնն ու երջանիկ Արարիան կը գտնուին Պաղեստինի հարաւը և ոչ թէ արեւելք: Թողունք որ Քրիստոսի ժամանակ Հնդկաստանէն ու Պարթևաց երկրէն ալ վաճառականներու ձեռամբ կը բերուէին այդ անուշահոտութիւնները, որոնց մեծ խնդրանք կար այն ատեն Պաղեստինի մէջ:

Տերտուղիանոս խօսելով Մոգերու մասին՝ Արարիայէն եկած կը համարի զանոնք, ազգուած հաւանաբար Սաղմոսի սոխօսքէն. «Թագաւորք Արարայ և Սարայ պատարագս բերցեն նմա» (ՀԱ. 10), ազգեցութիւն՝ որ ընդհանուր էր միջին զարուն և է մինչև այսօր:

2. — Մոգերու քիւն ու անոնց անունները.

Այս մասին բան մը չ'ըսեր Աւետարանը, և հին վիպութիւններն ալ չեն համաձայնիր իրարու: Ասորական և հայկական աւանդութիւնները տաններկու թիւ ընդունած են: Հոռոմի Գետնադամբաններու հին նկարներուն և քանդակներուն վրայ կը տեսնենք երբեմն երեք Մոգեր, երբեմն երկու՝ և երբեմն չորս: Kircher-ի միւլտիլին մէկ անօթին վրայ նկարուած կան ութ Մոգեր: Ուրիշներ երեք ըլլալ կը կարծեն անոնց թիւը: Իսկ ժողովրդական աւանդութեան ընդունած երեք թիւը ծագում առած է Յիսուսի ներկայացուած ընծաներու քանակէն:

Փարիզի Ազգային Մատենադարանի եօթներորդ զարու մէկ ձեռագիրը Մոգերը կ'անուանէ Բիթրիզարիա, Մելքիոր և Գաթապա: Իններորդ զարու իտալացի հեղինակ մը կ'ընդունի Մելքիոր անունը, իսկ միւս երկու անունները քիչ մը այլափո-

խուած կը ներկայացնէ, այսինքն՝ Բալթագար և Գառպար: Այս է Արեւմտեաններու աւանդութիւնը:

Արեւելքի մէջ Ասորիները բոլորովին տարբեր անուններ կուտան Մոզերուն — Զարվանդադ, Հորմիսդաս, Գուշնասափ, Արշակ, և այլն: Հայոց քով կան Գաղբա, Բաղաղիլմա, Բաղաղիսարիդա անունները (*): Ուրիշ տեղեր կը կարգացունին Ապպելիոս, Ամերիոս և Գամասկոս յունական անունները: Կան նաև Մազալաթ, Գալզալաթ, Սարակին երրայական անունները: Այս ամէնը, սակայն, յայտնի կը վերկայեն թէ քամմին անուններ են ասոնք և թէ՛ աւանդութիւնը չի բերեր մեզի ո՛չ Մոզերու ճիշդ թիւը և ոչ անոնց իսկական անունները:

3. — Ե՞րբ եկան Մոզերը.

Աւետարանը կ'ըսէ. Եկան «յաւուրս Հերովդի արքայի» (Մատթ. Բ. 1), և իր մայրաքաղաքին մէջ գտան Հրէից թագաւորը: Եւ որովհետեւ Հերովդէս ժամանակ մը երուսաղէմ ու յետոյ Կալլիբոյէի ջերմուկները մնալէ վերջ երկքովի մէջ մեռաւ Հոռմի հիմնարկութեան 750-րդ տարին, հետեապէս Մոզերը երուսաղէմի մէջ Հերովդէսի հանդիպեցան 749-ի վերջերը կամ 750-ի սկիզբները:

Կարելի չէ սակայն ճշգրիտ պատասխան մը տալ, երբ հարցունք թէ Քրիստոսի ծնելէն ո՞րքան ժամանակ յետոյ Մոզերը հասան երուսաղէմ: Աստուածայայտութեան տօնին միտունգէն տասներեք օր յետոյ կատարուիլը որեւէ լուսաբանութիւն չի տար այս մասին: Վասնզի մինչև չորրորդ դար Արեւելքի մէջ միեւնոյն օրը, այսինքն Յունուար 6-ին, կը տօնէին թէ՛ Յիսուսի միտունգը, թէ՛ մոզերու երկրպագութիւնը և թէ՛ Մկրտութիւնը, ինչպէս մինչև այսօր տակաւին լատին եկեղեցին Յունուար 6-ին կը տօնէ Մոզերու գալուստը, Կոնստի հարսանիքը և Փրկչի Մկրտութիւնը: Միտունգը Դեկտեմբեր 25-ին տօնելը, որ հոռմէական ծագում ունի, 376-ին

միայն ընդունուեցաւ Անտիօքի մէջ, ու յետոյ ընդունեցան նաև Աղեքսանդրիա և Երուսաղէմ:

Քանի որ եկեղեցական աւանդութիւնը որոշ պատասխան մը չի տար այս մասին, ուրեմն հարցը լուսաբանելու համար հարկ կ'ըլլայ զիմել Աւետարանին: Բացայայտ է թէ Մոզերը չեկան նախ քան Յիսուսի Տաճարին ընծայուիլը: Այդպիսի պարագայի մը Հերովդէսի նախանձէն զգուշանալու հարկը թոյլ պիտի չտար Մանուկը տանիլ երուսաղէմ: Միւս կողմէ՛ անմիջապէս որ Մոզերը կը հեռանան Բեթղեհէմէն, արագ աբաղ իրարու կը յաջորդեն դէպքերը. հրեշտակը կ'աղղարարէ Յովսէփին փախիլ Եգիպտոս՝ ազատուելու համար բռնաւորին բարկութենէն, և սուրբ ընտանիքը կը հեռանայ նոյն գիշերն իսկ: Վերջապէս Հերովդէսի ձեռք առած զգուշութիւնը, որով կոտորել կուտայ Բեթղեհէմի մինչև երկու տարեկան մանուկները՝ «ըստ ժամանակին զոր ստուգեաց ի Մոզուցն», որոշ լոյս մը կը սփռէ այս խնդրին շուրջ, ինչ որ կարծել տուած է շատ մը եկեղեցւոյ Հայրերու (Եւսեբիոս, Եպիփան, Յերոնիմոս, և այլն), թէ Յիսուսի ծնելէն երկու տարի վերջ եկած են Մոզերը: Եթէ այս կարծիքը չափազանցութիւն իսկ երևի (վասնզի Հերովդէս կրնար երկու տարեկանէն վեր մանուկներն ալ կոտորել տալ), ճշմարտութիւնը սա՛ է որ Փրկիչը ամէն պարագայի մէջ մէկէ աւելի ամիսներու կեանք ունէր այն ատեն:

Վերջապէս՝ եթէ զիմենք գեղարուեստին, պիտի տեսնենք որ հնագոյն պատկերներու մէջ Յիսուս Մանուկը նկարուած է Մօրը ծունկերուն վրայ, ու շատ անգամ մեծկակ տարիքով, բացառութեամբ միայն պատկերի մը, ուր Մանուկը կ'երևի Մօտերին մէջ՝ երբ կ'երկրպագեն իրեն Մոզերը:

Այս տեսութիւններէն կ'եզրակացնենք՝ թէ Յիսուսի ծնելէն բաւական ժամանակ յետոյ Մոզերը հասան Բեթղեհէմ, ժամանակ՝ որ կրնայ երեքէն մինչև տասներեք ամիս ենթադրուիլ:

Հայացուց

Մ. Ե. Ն.

(*) Գոնէ մենք չենք հանդիպած այս խժուր անուններուն: